

A modern magyar rendészet kezdetei

SALLAI János¹

A modern magyar rendészet megteremtésében meghatározónak bizonyultak a német rendészet, rendészettudomány megalkotói és műveik, amelyeknek hatásai a mai napig tetten érhetők. Magyarországon a modern rendészet kezdete Zsoldos Ignác (1838) és Karvasy Ágoston (1843) műveinek megjelenéséhez köthető. Őket követték kortársaik Récsi Emil, Kautz Gyula és Pauler Tivadar. A rendészet, rendfenntartás végrehajtói és vezetői az ő munkáikból ismerhették meg elsőként magyarul a rendészet fogalmát, területeit, a rendőri tevékenységgel szemben támasztott követelményeket. A tanulmány a fenti tudósok rendészettel kapcsolatos írásainak főbb gondolatait mutatja be.

Kulcsszavak: rendészet, rendőrség, állam, szegénység, rend (közrend?) közbiztonság, orvosrendészet, tűzrendészet, veszély

A rendészet kezdetei

Európában a modern rendészet kialakulása a 17–18. századra tehető, amelynek csírái francia területen keltek ki, és porosz (német) területen szökkentek szárba. Mivel ebben az időszakban Magyarország Habsburg fennhatóság alatt állt, ezért evidens volt, hogy hozzánk német közvetítéssel jutott el. A magyar történelemben a 19. századi reformkor a rendészet terén is éreztette hatását, amelynek bizonyítéka első rendőr, rendőrség, rendészet szavunk megszületése és az első rendészeti témájú könyvek magyar nyelven való megjelentetése. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverése egy időre lassította az európai rendészeti modellek meghonosodását, de a kiegyezést (1867) követően a korábbi jeles rendészeti jogtudósok munkái és a nemzetközi szakirodalom segítségével teret nyert, és európai szintű modern rendészet alakulhatott ki Magyarországon.

A rendfenntartás, rendészet² történetét áttekintve megállapítható, hogy az emberek biztonság iránti igénye egyidős az ember megjelenésével, de annak szabályozása, írásos forrásai az ókori államok kialakulására tehető. „Az állam kialakulásának kezdetén [...] nem volt elkülönült rendőrség, a biztonság fenntartásával összefüggő felada-

¹ SALLAI János PhD, tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar. Dr. János SALLAI PhD Police Colonel, Professor, Head of Department, University of Public Service, Faculty of Law Enforcement, <https://orcid.org/0000-0001-6674-1942>, sallai.janos@uni-nke.hu.

² Balla Zoltán: *A rendészet alapjai és egyes ágazatai*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 46. Ezen az oldalon a szerző a rendészet fogalmát a következőképpen adja meg: „A rendészet olyan közigazgatási tevékenység, amely a (Köz)biztonság védelmét sajátos intézkedésekkel, kényszerintézkedésekkel, titkos eszközök alkalmazásával biztosítja.”

tokat, mint közfeladatokat főleg a katonaság látta el.³ A középkor után az ipari forradalmak és a nagy francia forradalom hatására az emberek élete döntően átalakult, amelyhez a rendfenntartás és a rendészet is alkalmazkodott.⁴ A középkor végére a közel 500 ezres francia város közbiztonsági helyzete minősíthetetlen volt. A várost eluralták a kártyabarlangok, a koldusok, a csavargók és a szemét. Az utcákat marhacsordák és a piszok árasztotta el, a vágóhidak és halpiacok bűze belepte a várost. Erre a helyzetre reagált a városi tanács, amikor határozatai alapján a király 1667-es márciusi 3-i okiratával kinevezte La Reynie-t Párizs rendőrfőnökének.⁵ Ezzel létrejött az első állami rendőrség, amely rövid időn belül a lakók és a király meglegedésére rendet és nyugalmat teremtett: La Reynie megnövelte az őrséget, és megkezdte Párizs utcáinak takarítását, kivilágítását, felszámolta játékbárlangokat, zsványtanyákat.⁶ La Reynie, Párizs első rendőrfőnökének rendteremtő munkája eredményeként létrehozták a községi rendőrséget, a talált gyerekek óvóhelyét. Ami talán mai szemmel furcsa lehet, hogy a rendőrfőnök nagy támogatója volt a könyvnyomtatásnak.⁷ Az első állami rendőrség később mintául szolgált Európában, és ahogy a police elnevezés porosz területen a poli-ze(y)i néven tovább terjeszkedett, úgy az állami rendőrségek is elszaporodtak a nyugat-európai területeken. Így nem véletlen, hogy az első rendészeti témájú mű a *Traité de la Police*⁸ Nicolas Delamare-től 1705–1710 között, francia területen látott napvilágot. Ennek ellenére a rendészet, a rendészettudomány kiteljesedése német földön valósult meg. Delamare követői Lorenz von Stein, Robert von Mohl, Otto Mayer és Joseph von Sonnenfels, akiknek művei, munkássága döntő hatással volt a magyar rendészet kialakulására. Ennek kezdete a magyar reformkor végére tehető, amikor az ország Habsburg fennhatóság alatt volt, ugyanakkor a tudomány és az irodalom terén a nyelvújítást követően magyar nyelven születtek irodalmi és tudományos művek. Ennek egyik szemléletes megnyilvánulása a *politia* szó magyar nyelvre való átültetése, amelyet követően 1833-tól vált ismertté a „Rend-őr”⁹ kifejezés. Nicolas Delamare, Lorenz von Stein, Robert von Mohl, Otto Mayer és Joseph von Sonnenfels művei a mai napig a rendészeti szakirodalomban jelen vannak.

³ Balla Zoltán: *Monográfia a rendészetről*. Budapest, Rejtjel, 2016. 11.

⁴ Christján László: Epizódok a rendészet történetéből. *Iustum, Aequum, Salutare*, V. (2009), 3. 155–170. 156.

⁵ Henry Buisson: *La police – Son Histoire*. Paris, Nouvelles Editions Latines. k.n. 1958. 68.

⁶ Ekkor adatta ki XIV. Lajos a „Secoritas et nitor” emlékérmét, amelynek jelentése „biztonság és világosság”.

⁷ Buisson i. m. (5. l.) 75.

⁸ Karvasy a *Traité de la police*-ről: „Ezen mű a legrégebb a közrendészeti művek közt, és noha legközelebb az akkoron Franciaországban fennálló közrendészeti rendeleteket tárgyalja, mégis mindenkor tekintélyes helyet foglal a közrendészeti tudomány irodalmában, és jó rendszere és nagy tudományossággal írott általános és bevezetési fejezetek miatt nagyon tanulságos marad.” Karvasy Ágost: *A közrendészeti tudomány és cultúrpolitika*. Pest, Athenaeum, 1870. 8.

⁹ Fogarasi D. János: *Diák magyar műszókönyv és a magyarhoni törvény és országgtudománybul*. Pest, Ifj. Kilián Gy., 1833.

A magyar rendfenntartás, rendezészet első tudósai

Zsoldos Ignác

A magyar rendezészet hírnöke, első tudományos művelője Zsoldos Ignác volt, aki három művével alkotott maradandót az utókor számára. 1938-ban a *Néhány szó a honi közbátorságról* 1942-ben *A mezei rendőrség főbb szabályai* és *A szolgabírói hivatal* könyvei jelentek meg. Zsoldos Ignác jogi tanulmányait Pozsonyban, majd Bécsben végezte. A görög és latin nyelvet kiválóan beszélte, majd a német nyelvet sikerült jól elsajátítania, ami lehetővé tette a rendezészet német nyelvű szakirodalmának tanulmányozását.¹⁰ 1827-től a pápai járás szolgabírája volt,¹¹ ahol az igazságszolgáltatás, közigazgatás mellett a rendfenntartás, rendezészet gyakorlatát is művelhette. Zsoldos Ignác tudományos felkészültségét igazolta, hogy már 34 évesen az Akadémia levelező, majd egy év múlva rendes tagjává nevezték ki.

Veszprém vármegye főjegyzője a Magyar Tudós Társaság levelező tagjaként írta a *Néhány szó a honi közbátorságról* című művét, amellyel elsőként született meg magyar rendezészet témájú tudományos alkotás. Az 1838-ban magyar nyelven megjelent könyv jelzi a személy bátorságát és a reformkor eredményeit is egyben. Első részében a „vétkezés előre megakadályozásáról”, azaz a bűnmegelőzésről ír. Ennek érdekében szükségesnek látta, hogy a bűnelkövetőknek „fészke”, rejtkehelye ne legyen, rendelkezzenek a bűncselekmények bekövetkezését megelőző rendőrséggel, továbbá az orgazdák szigorú büntetésére van szükség. Véleménye szerint rejtkehelynek bizonyulhatnak a magányos lakok, utak menti erdők és a nagyobb városok utcáinak ki nem világítása. Itt felvet egy új gondolatot, mégpedig, hogy aki a közbátorság fenntartása során kárt szenved, azt kárpótolni kell egy közbátorsági alapból. Ezenkívül Zsoldos Ignác szükségét érezte egy „mértékletességi társaság”¹² létrehozásának, mert szerinte a mértékletenség is sok bűnt okozhat. Zsoldos elsőként mondta ki, hogy rendőrség¹³ nélkül rend nem lehet az országban. Véleménye szerint a rendőrség legfőbb feladata a rend fenntartása, és nem a családi titkok kikémlelése. Zsoldos álláspontja, hogy a közbátorságot külső és belső rendőrségre lehet felosztani, amelyek közül a belső rendőrség az, amely a városok és egyéb helységek belső közbátorságára felügyel, és amelyet a helyi lakosokra lehet bízni. Emellett szükségesnek érezte a mezei rendőrség felállítását és a megyei rendőrséget is. A leendő rendőrök, közbátor örök felvételénél figyelembe kell venni, hogy azok ügyesen, jól bánjanak a fegyverrel. Zsoldos szerint a rend őrei álruhát is használhatnak a szolgálatuk során. Továbbá fontos, hogy a lakossággal jól bánjanak, vezér nélkül soha ne maradjanak. A közszolgálatot

¹⁰ Koi Gyula: *Évszázadok mezejénél*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2013. 15.

¹¹ Gazdag életpályáját a következő állomások jelzik: szolgabírói, fősolgabírói, megyei főjegyzői, felsőbírói bírói, legfelsőbb semmitőrségi udvari tanácsosi, hétszemélyes táblai tanácselnöki, kúriai legfőbb ítélőszéki tanácselnöki hivatali beosztások.

¹² Zsoldos Ignác: *Néhány szó a honi közbátorságról*. Pest, Tratter-Károlyi, 1838. 1–3.

¹³ Uo. 10.

vállalók motiválása érdekében Zsoldos a következőket javasolta: a) „A becsület érzés ébresztése, b) jó fizetés, c) külön jutalom, d) nyugpénz.”¹⁴

Zsodos Ignácot a közbátorság területén bevezetendő reformok, újítások motiválták, amikor a rendészet, rendfenntartás témakörében elmélyedt és kísérletet tett a kialakult helyzet mellett a megoldások bemutatására. Javaslatait három pontban foglalta össze:

„Először: Hogy a' gonosztettek, a' mennyire lehet, és a' soha szemelől nem veszíthető személyes szabadság' sérthetlensége megengedi előzőleg megakadályoztassanak.

Másodszor: Hogy a' már elkövetett csín, annyival inkább a' vétkek, lehető legnagyobb bizonyossággal fölfedeztessék. – Végre.

Harmadszor: Hogy a' vétket érdemlett súlya, a' méltó büntetés egyenlő igazsággal és kérelhetetlen szigorúsággal okvetetlen és nyomban követendő legyen; mindazáltal bünhesztési rendszerünk a' megesett szerencsétlenek' javítását ki ne zárja, sőt épen arra törekedjék.”¹⁵ Végezetül nagyon fontos gondolata Zsoldos Ignácnak, amely szerint: „Rendőrség nélkül rend nem lehet.”¹⁶ Bár korábban is Zsoldos Ignác nevéhez kötöttük a rendőrség szó megjelenését, a fenti idézet azonban még korábbra 1838-ra datálta a Rendőrség kifejezés első megjelenítését.

E szellemben született meg az 1840. IX. törvénycikk a Mezei rendőrségről, amelynek szabályairól 1843-ban szintén Zsoldos Ignác adott közre egy könyvet.¹⁷ A mezei rendőr fogalmát akkoriban úgy határozták meg, hogy „azok, kik a' mezei gazdaságban a jó rend' fenntartására legközelebb ügyelnek, mezei rendőröknek nevezzük”.¹⁸ A törvénycikk azért is érdekes és fontos, mert ez az első „rendőrségi” törvényünk. Ebben az időszakban az ország gazdasága szinte teljesen mezőgazdasági jellegű volt, ezért is tartotta fontosnak Zsoldos Ignác és a törvény alkotói is, hogy az agrárgazdálkodás területén, amelynek színtere a mező, rend legyen. Ennek lényege, hogy akié a föld, az a terményt hazavihesse, de máséhoz ne nyúljon. Nagyon fontos része volt a törvénynek, hogy a kártétel jóvátételéről és büntetéséről külön rendelkezik. Így azzal a károkozóval szemben, akivel másodszor is büntetést kell kiszabni, (ami akkor lehetett akár testi akár pénzbeli büntetés is) a bíró a következőket vette figyelembe:¹⁹

„a) A gondatlanságnak, negédességnek, vagy szántszándékos rosszakaratnak fokoza-
tát, különösen pedig a vétségnek ismételését.

b) Az ipart és szorgalmat, mellyet a tulajdonos a károsított tárgyra s helyre fordított.

c) A védelemnek biztosságát, mellyel a birtokos tulajdonát oltalmazhatni vélte.

d) Terhesebb betudás mérlege találja az éjjel, mint nappal elkövetett kártét.”²⁰

¹⁴ Uo. 10.

¹⁵ Uo. 10.

¹⁶ Uo. 10.

¹⁷ Zsoldos Ignác: *A mezei rendőrség főbb szabályai. Az 1840: IX törvénycikk nyomán.* Pápa, k. n. 1843. 48.

¹⁸ Uo. 4.

¹⁹ Bacsaárdi József – Christián László – Sallai János: A mezei rendőrségtől a mezei őrszolgálatig. *Magyar Rendészet*, 18. (2018), 4. 31–47.

²⁰ 1840. IX. törvénycikk a Mezei rendőrségről. 2. §.

A törvény szerint, akik a mezőn a rendet fenntartják vagy erre felügyelnek, azok a rendőrök. A törvény jelentősége túlmutat a rendészetben, ez lehetett a kihágások előfutára²¹ azzal, hogy kivont a korabeli büntetőbíráskodás rendszere alól kisebb súlyú jogsértéseket – elsősorban igazgatási-szabálysértési jellegűeket –, továbbá „amely elsőként tett kísérletet meghatározott ügyek esetében a veszélyeztető cselekmények összefogására és büntetésére”.²² E törvény hatálybalépését követően terjedt el a rendőr szavunk használata is. Szintén Pápán adták ki a közigazgatás és a rendészet számára meghatározó művét *A szolgabírói hivatal* címmel, amelyet immár ekkor a „Magyar akadémia” rendes tagjaként írt, és könyvével a tudós társaság 1843. évi jutalmát is elnyerte. A „parányi gondolatgyűjteményt” barátjának, a későbbi haza bölcsének, Deák Ferencnek ajánlotta. Könyvéhez elméleti jogtudása mellett nagy szerepet játszott, hogy hét esztendeig al- és főszolgabírói hivatalt látott el. Zsoldos Ignác a szolgabírói hivatalról írt művében²³ (1844-ben) a következőket állapította meg a rendről és rendőrségről: „Rend magában fenn nem tartódik, annak fenn kell tartatnia. Kik a rend fenntartásában felvigyáznak, s a rendbontókat – törvény szabta büntetéseik elvétele végett – bejelentik: rendőrnek neveztetnek. A rendőrség tehát minden jól rendezett polgárzatok egyik fő kelléke, s van is minden művelt országban.”²⁴ Zsoldos Ignác műve 2. kötetének címe *Közrendtartás*, amely alatt a szerző a közigazgatást, az akkori időben a Polizeiwissenschaftot értette. Nem véletlen tehát, hogy a rendészet a közigazgatás egyik első előfordulási formájának is tekinthető.²⁵ Az akkori helyzetet is jól tükrözi, hogy a közigazgatást jelentő szolgabírói hivatalnak Zsoldos 53 tárgykörben 115 feladatot sorolt fel művében. Zsoldos művében foglalkozott még az utcai rendőrzáróztatás szükségességével, a tűzrendészettel, az *útlevélügyel*.

Az 1840-es évek bővelkedtek rendészeti eseményekben. Zsoldos Ignác kortársa Karvasy Ágoston egy többkötetes, nagy volumenű munkával állt elő Győrben, míg az évtized végén az 1848–49-es forradalom és szabadságharc ideje alatt, a felelős magyar belügyminisztérium felállítása és az országos rendőrség megszervezése bírt kiemelkedő történelmi jelentőséggel a magyar rendészet történetének hajnalán.

Az 1848. évi III. törvény (a független magyar felelős minisztérium alakításáról) 14. §-a intézkedett Buda-Pesten az önálló belügyminisztérium (BM) felállításáról. Ugyanezen törvény 32. §-a a felelősség tekintetében megállapította, hogy a minisztériumok felelnek „[a] törvények végrehajtásában, vagy a közcsend és bátorság fenntartásában elkövetett mulasztásokért, a mennyiben ezek a törvény által rendelkezésükre bízott végrehajtási eszközökkel elháríthatók valának”.²⁶ A törvény iránymutatása szerint újonnan felállított magyar belügyminisztérium a korábbi Magyar Királyi Helytartótanács feladatköreit

²¹ László Zsuzsanna: De politia campestris – A mezei rendőrség intézményéről. *Jogtörténeti Szemle*, (2008), 1. 46–51. Elérhető: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/30373/Konceptios_per_az.pdf?sequence=1 (A letöltés dátuma: 2020. 04. 02.)

²² Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, Osiris, 2004. 296.

²³ Zsoldos Ignác (1844): *A szolgabírói hivatal*. Pápa. k.n.

²⁴ Zsoldos Ignác (1844): *A szolgabírói hivatal*. Pápa. k.n. 187. oldal

²⁵ Christján (2009) i. m. (4. lj.) 158.

²⁶ 1848. évi III. tv. a független magyar felelős minisztérium alakításáról.

vette át, amelynek fontos területei voltak a határvédelmi és közbiztonsági feladatok. A törvény általánosan felhatalmazta (és egyben köteleességgé tette nekik) a minisztereket „a személyes vagyonbátorság’ gonosz szándék, rózsz akarát, gondatlanság, hanyagság, véletlen esetek, elemi csapások okozta veszélyeztetésének lehet elhárítására, a köz erkölcsi állapot megóvására, színházak, nyilvános tánc- és egyéb vigalmak, nyomdák, kölcsön-könyvtárak s több effélék’ tekintetében gyakorolt felvigyázat által”.²⁷ A BM élére Szemere Bertalan került, aki egyaránt rendelkezett elméleti és Borsod vármegyében teljesített alispánsága idejéből rendfenntartó, igazgatási gyakorlati tapasztalatokkal.²⁸ A belügyminisztérium a feladatait négy osztályra elosztva látta el. A négy osztály között a feladatok megosztása a következőképpen valósult meg:²⁹ 1. *országlati (közjogi) osztály*: (országgyűlési ügyek, „népképviselői” választások lebonyolítása, az Erdéllyel való egyesülés feladatai, határvédelmi és újoncállítási); 2. *közigazgatási osztály* (idetartoztak igazgatásrendészeti és egyéb közigazgatás jogi területek, mint a névváltozás, ki- és bevándorlás ügye, alapítványi ügyek stb.); 3. *rendőri osztály* (közcsend, közbiztonsági ügyek, nyomdák, hírlapok ellenőrzése, útlevélügyek, dologházak, vakok, siketnémák, lelencházak, kórházak, mértékegységek ellenőrzése, piaci, vendéglátóipari engedélyek kiadása); 4. *nemzetőrség*³⁰ (a belső rendfenntartás kezdetben a miniszterelnök hatáskörébe tartozott, de később ez is a BM feladata lett).

Szemere Bertalan belügyminiszter kiemelt figyelmet fordított az idegenrendészetre, amelynek szellemében adta ki 1848. június 12-én az „idegen-ellenőrzési” rendeletet, amely területi hatályát nézve csak Buda-Pestre vonatkozott. A rendelet első pontja rögzítette, hogy külföldi állampolgár engedély nélkül nem tartózkodhat Buda-Pesten. A következőkben a rendelet 24 órán belüli jelentést írt elő a háztulajdonosok részére a külföldiek bejelentéséről, amelynek elmulasztását pénzbüntetéssel szankcionálta. A tartózkodási engedélyt nem kapott „bezárattatás és kényszerített kivitetés terhe alatt eltávozni tartozik”.³¹ Az országos rendőrség felállítására több kísérletet tett Szemere Bertalan, de annak meghonosodása, a honvédő harcok és szabadságharc rövid ideje miatt elmaradt. De valószínűleg olvashatták Karvasy a szabadságharc előtt kiadott munkáját, amelynek második kiadásában megtalálható „rendőrségi toldalék” gondolatai felfedhetők. Így 1848. június 12-ével megszervezték Perczel Mór vezetésével az Országos Rendőri Hivatalt, majd 1848. szeptember 6-i dátummal „a Budapesten belügyminiszterileg felállított országos rendőri osztály igazgatásával Hajnik Pál miniszteri tanácsnok bízott meg”.³² Az 1848–49-es reformtörekvések a szabadságharc leverésével egy időre lekerültek a napirendről, mert a kiegyezésig a Habsburg rendészeti modellt

²⁷ Récsi Emil: *Magyarország közbiztonsága, a mint 1848-ig és 1848-ban fennállott*. Pest, Emich, 1861. 241.

²⁸ Urbán Aladár: Az 1848/49-es szabadságharc rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 1. (1991), 1. 1–15.

²⁹ Boda József – Sallai János: A belügyminisztérium feladatrendszerének változásai 1848–1959 között. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 4. (2016), 1. 4–17.

³⁰ 1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrseregről, amely kimondja, hogy a Nemzetőrség feladata „[a] személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéké biztosítása, az ország polgárainak örökösére bízott; e tekintetből, míg a legközelebbi országgyűlés kimerítőleg rendelkezniék, a nemzeti őrsereg alakítására nézve következők határozatnak”.

³¹ *Idegenellenőrzés 1948-ban*. A Rend, 1921. nov. 27. 3.

³² Deák Ágnes: *Államrendőrség Magyarországon 1849–1867*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2013. 27.

hajtották végre. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan a rendészet elméleti művelése Karvasy Ágoston és Récsi Emil által tovább folytatódott.

2.2. Karvasy Ágoston

A modern magyar rendészet első emblemikus alakja Karvasy Ágoston a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) tagja, jogtudós első rendészettel kapcsolatos munkája *A politikai tudományok rendszeresen előadva* háromkötetes munkája már a szabadságharc előtt, 1843-ban Győrben megjelent, és később több kiadást megélt, továbbá alapja volt az 1862-ben Pesten kiadott *A közrendészeti tudomány* című munkájának, amelyet 1870-ben *A közrendészeti tudomány és a cultúrpolitika* című könyv kiadása követett.

Karvasy *A politikai tudományok rendszeresen előadva* művével hosszú időre megalapozta a magyar rendészettudományt, amelyet egyetemen³³ is elsőként oktatott, és máig az egyik legidézettebb rendészeti témájú alapmű. A könyv kiadását több dolog indokolta, mint például a reformkori változások, Sonnenfels könyvének (amelyet mindenhol használtak) az elavultsága és nem utolsósorban a magyar nyelvű szakirodalom hiánya. A rendészet szempontjából a háromkötetes műből az első kötet a fontos, amelyben a policziáról és a rendészethez kapcsolódó politikai, tudományos témákról ír. A rendészethez vezető úton feldolgozta a status tudományt, az alkotmányos és az általános igazgatási politikát, valamint az igazságszolgáltatási politikát. A könyv negyedik fő fejezetének témája: a „*policzia vagyis rendőrségi tudomány*”. Úgy gondolom, itt az elnevezésnek is van jelentősége. Karvasy kitűnő olasz, francia, angol és német nyelvismerettel rendelkezett, ebből adódóan jól ismerte a külföldi szakirodalmat, ahol a rendőrtudományként vagy rendészettudományként kezelték a rendészetet. Így a rendészet fejezetrészben a policzia fogalom alatt ő a rendőrtudományt értette. E szerint a „policzia az a tudomány, melly azon elveket adja elő, mellyek szerint a belső bátorság, és a közrend a statusban minden lehetséges sértések, és balesetek ellen ótalmaztatik, a mennyire ez a jogszolgáltatási intézetek által el nem érhető és mellyek szerint polgároknak mindennemű műveltsége is előmozdittatik, egyébiránt az a személyzet is, melly ezen tudomány céljának eléréséhez rendelve vagyon, policziának, vagy rendőrségnek hívatik”.³⁴ A Karvasy-féle policziatudomány-fogalomban jól kirajzolódnak a rendészet-fogalom főbb elemei: a veszélyelhárítás, közrendfenntartás és a végrehajtó szervezet, a rendőrség. A magyar rendészet történetében ez a „rendészet” fogalom az első, amely tudományos műben napvilágot látott. Ugyanígy elsőként fogalmazta meg a 3. kötetében a fináncstudomány fogalmát, amely szerint: „[A] Finánczia tudomány tehát azon elvek-

³³ Egyetemen megtartott előadásainak témái:
Politikai tudományok jelesen beligazgatási politika,
A személybátorsági közrendészet,
Igazságügyi politika, különös tekintettel a börtönügyre,
Az egészségügyi közrendészet.

³⁴ Karvasy Ágoston: *A politikai tudományok rendszeresen előadva. I–III.* Győr, Streibig, 1843–44. 26.

nek foglalhatja, melyek szerint a statusnak célja elérésére szükséges pénzbeli szerek legcélszerűbben összegyűjtetnek, kezeltetnek, és rendeltetésökre fordíttatnak.”³⁵

A könyv rendészettel foglalkozó részét megvizsgálva megállapítható, hogy Karvasy a rendészetet a következő hét fő fejezetrészre osztotta:

„A népességi policzia.

1. A status gondja, a polgárok szellemei és erkölcsi műveltsége iránt.
2. A szegény policzia.
3. A közállomány bátorságáról.
4. A személyes bátorságról.
5. Az orvosi policzia.
6. A vagyon bátorságról.”³⁶

A fentiek mellett a 2. kiadást a szerző egy toldalékkal látta el, amely a rendőrség felosztásáról, kezeléséről szól.

A népességrendészeti fejezetrészben Karvasy Sonnefels és Malthaus tanait ütközteti, és az általános túlnépesedési és élelmezési problémák taglalása után megállapította, hogy a sanyarú sors és a kétségbeesés az embereket gonosztettekre sarkallhatja, amely a polgári társadalmat megrendítheti, aminek következtében az állam segítséget nem tud nyújtani, a belső bátorságot nem tudja garantálni. Karvasy szerint a népesség magától szaporodik, az államnak csak el kell hárítani a szaporodás előli akadályokat az útból. Így például az erkölcsi, jogi, pszichikai akadályokat. A népességet szaporíthatja a szegény házasulandók gyámolítása, gyermekes „atyák” állami támogatása, „bevándorlás ingerlése”.³⁷ A bevándorlással kapcsolatosan Karvasy a következő fő instrukciókat fogalmazta meg: a) „hogy a kormány olly országokban, mellyekből gyarmatosokat behozni szándékozik, értesítést terjesszen, a modor és feltételek felől, mellyek szerint a gyarmatosok az országban letelepedhetnek, b) határszéleken biztosokat rendeltessenek, kik a bevándorlók nyelvét, és szokásait ismerjék, és azokat a kijelölt helyekre vezessék, c) gondoskodni kell, hogy a telephelyeken a gyarmatosok lakhelyei felállításhoz és a gazdaság első kezdéséhez leginkább kívántató szerek találhassanak, d) iparkodni kell, hogy az országnak régiebb lakosai is az olly jövevények közé telepedjenek le, miszerint a műipar és a jobb földművelésnek módja azok közé is terjedjen, és a jövevények hováhamarább nemzetisedjenek.”³⁸

A fenti gondolatokban mind benne van, amit ma határ- vagy idegenrendészetnek nevezhetünk, továbbá nemzetstratégiának.

A következő fejezetben a tudós Karvasy részletesen bemutatta, hogy mit ért a „status gondja, a polgárok szellemei és erkölcsi műveltsége” alatt. Így az állampolgárok szellemi, testi fejlődésének az alábbi fő területeit tartotta fontosnak: 1. a tehetség kifejlődését, 2. az állampolgárok jogainak, kötelezettségeinek ismeretét, 3. általános

³⁵ Karvasy (1843–44) i. m. (34. lj.) III. kötet. 1.

³⁶ Karvasy (1843–44) i. m. (34. lj.) I. kötet. 91–163.

³⁷ Uo. 93.

³⁸ Uo. 96.

ismereteket, amelyek az adott személy munkájához szükségesek, 4. erkölcsi, vallási műveltséget.³⁹

A fenti célok eléréséhez polgári vagy tudós (gimnáziumokat, líceumokat, akadémiákat, egyetemeket) iskolákat tartott szükségesnek a kormány által támogatni. Karvasy itt tett említést a vallásrendészetről, amelynek fő célja a vallási szertartás „illedelem és rend” szerinti megtartásának biztosítása. Az iskolán kívüli nevelésben nagy szerepet szánt a rendészetnek, amelyre a következő fő feladatok hárultak: a) Mind az otthoni, mind a nyilvános nevelés figyelemmel kísérése. b) Nyilvános iszákosság, verekedés, házárdjáték felszámolása. c) Bujaság, nyilvános szeméremsértés elhárítása. d) Erkölcsiség serkentése (kiemelkedő erkölcsös tettek dicsérete, művészek támogatása).

Karvasy külön foglalkozott a szegénységrendészettel,⁴⁰ amely alatt a szegénységek gyámolítását és a szegénység okainak felszámolását értette. Véleménye szerint a szegénységgel azért kell foglalkoznia a rendészetnek, mert a szegénység jogbátortalanságot okozhat és koldussághoz vezet, ami pedig egyenesen a gonoszettekhez vezethet, továbbá a szegénység által a gyermekek rossz nevelést kaphatnak, amit a rendészetnek feladata megakadályozni. E fejezet részben szólt a takarékpénztárakról, élelembiztosító intézetekről, zálogházakról, szegények pénztáráról, szegény és árvaházakról. Végso következtetésként Karvasy szerint a „rumfordlevesintézetek⁴¹ is szolgálhatnak a szegények gyámolítására”.

A policzia fő rész negyedik fejezete a „köz állomány bátorságáról” szól, amelyet az állam, nemzet biztonságával tudjuk ma azonosítani, és amely veszélybe kerülhet a nép „összecsoportozása, zenebona, zendülés és forradalom” által. Ahhoz, hogy ezeket a veszélyeket a rendőrség elháríthassa, információval kell rendelkeznie a készülő eseményekről, amelyet megtudhat újságokból, vagy valamilyen módon kifürkészhet. A rendőrségnek kiemelt feladata, hogy az állam ellen szőtt összeesküvéseket, lázításokat, írásokat megtudja, azokat elhárítsa. Ha pedig nem sikerült a veszélyt elhárítani, akkor a kitört lázadást megfelelő erélyt mutatva csillapítsa le. Karvasy e fejezet részben foglalkozik a sajtószabadsággal és a cenzúrával. Több érvet hoz fel a sajtó szabadsága és a cenzúra mellett és ellen is. Véleménye szerint, ha a cenzúra nem önkényes, akkor előfordulhat, hogy a sajtó szabadabb, mint ahol a sajtószabadság alkotmányosan biztosított, „tovább az is bizonyos, hogy ha valamely országban eddig szigorú censura uralkodott, a józan politica attól a sajtószabadságra nem egyszerre, hanem csak fokkonkénti átmenetelt tanácsol”⁴²

A következő nagy fejezet rész a személyes bátorsággal foglalkozik, amely alatt a szerző a személy testi és életbiztonságát értette, amely veszélybe kerülhet⁴³ mások gonoszsága, gondatlansága és baleset által. Így többek között szóba kerülhet gyilkosság,

³⁹ Uo. 98.

⁴⁰ „A szegénység alatt azon állapotot értjük, melyben az embernek az első szükségű tárgyak fődözésére kívántató szerek hiányoznak.” Karvasy i. m. (34. lj.) 107.

⁴¹ Rumford a szegény konyhájáról és egyszerű leveséről elhíresült bajor gróf.

⁴² Karvasy (1843–44) i. m. (34. lj.) I. kötet. 122.

⁴³ „A közbiztonság és rend veszélybe hozatik a nép összecsoportozása, zenebona, zendülés, és forradalom által.”

sebesítés, testi sértés, gondatlanság,⁴⁴ vagy balesetből bekövetkező sérülés, „élelmekben fogyasztás”, járványok, betegségek. Karvasy idetartozónak véli a személyes szabadságjogokat, becsületben ért háborítást, „mindezek ótalma a rendőrség tisztjeihez tartozik.”⁴⁵ A szerző szerint az élet elleni veszélyeket el lehet hárítani, ha ki vannak világítva az utcák, vagy ha az embereket az alkoholfogyasztás terén mértékletességre szoktatják, az alattomos fegyverek elvételével. Karvasy egyedi veszélyekkel külön foglalkozik, mint a csecsemőgyilkosságokkal, méregkeveréssel, párviadalokkal (egyéni bosszúállások tilalma), magzatelűzéssel, öngyilkossággal, gondtalan balesetekkel. E fejezetben kerül elő burkoltan az igazgatásrendészet, amikor a méreg, azaz a gyógyszer forgalomba hozását nem mindenféle házalónak, hanem csak a gyógyszerészeknek engedheti meg a rendőrség, továbbá az eladott méreg nyomom követhetését szükségesnek tartotta biztosítani. Az élet feltételeinek biztosítása terén már ekkor határozott elképzelése volt a kisdédóvó intézetekről, továbbá árdrágítás megakadályozásáról, tartalék magtárakról, heti vásárokról, sóról, fáról, gabonaimportról, cselédrendről.

Napjainkban valószínűleg újragondolják az orvosrendészet témakörét a koronavírus kapcsán. A középkor után a kolera-, tífusz-, pestisjárványok sajnos nem kerültek nyugvópontra, ezért Karvasy Ágoston önálló fejezetben foglalkozott az orvosrendészettel, mindazzal, ami betegségek okait elhárítja, és mindazzal, ami a bekövetkezett betegségeket meggyógyítja. Az egészségre ható ártalmak elkerülése végett fontos feladatának tartotta, hogy a rendőrségnek „gondja legyen a gyermekek egészséges fizikai nevelésére, tehát ügyelni fog, hogy az iskolai épületek egészségesek legyenek, hogy a gyermekek az iskolákba ne igen korán küldessenek, hogy az ülés és tanulás túl mértékben a testnek rovására ne üzessék, és a nyilvános iskolákban a szabályszerű gimnasztikai gyakorlatok, mellyek által a test erősödik és több ügyességet nyer, ne hiányozzanak szinte ügyelend hogy a gyermeke igen korán, vagy erejükön túl gyári munkára ne fordítassanak”. A fenti idézet jól példázza, hogy Karvasy gondolkodásban megelőzte korát, és ebben a felsorolásban az orvosi rendészetten túl az iskolai rendészettől elvártakat is megfogalmazta.

Az orvosrendészet fejezetrészben az egészséges lakhatással ugyanúgy foglalkozott, mint a sétahelyek ültetésével, védintézetekkel, vesztégzárakkal, járványok kezelésével, a pestis vagy a himlők⁴⁶ elleni védekezéssel, továbbá a gyógyvizekkel, kórházakkal és az örültek házaival. A járványok idejére vonatkozó feladatokat a rendészet tekintetében a következőkben látta: „[R]endőrség a közrendet és bátorságot háborítatlanul fenntartani iparkodjék, mi annál is inkább szükséges, minthogy illy szomorú időben a tudatlan csüggedésbe hozott pór nép, főleg, ha keresete megszűnt mindenféle kicsapongásra és leginkább a vagyon bátorságát fenyegető cselekedetekre nagy hajlandósággal vagyon,

⁴⁴ • Sebes kocszás (gyorshajtás) lovaglás, csengettyű használata (közlekedésrendészet),
• veszélyes kutyák tartása (ebrendészet),
• építésből eredő veszélyek (építésrendészet),
• utak karbantartása (útrendészet),
• kompok helyének, tavaknál fürdés kijelölése (vízi rendészet).

⁴⁵ Karvasy (1843–44) i. m. (34. lj.) I. kötet. 123.

⁴⁶ A himlő elleni védőoltás ekkor már ismert volt, ezért Karvasy ennek beadását szorgalmazta az állam részéről.

ezért a rendőrség a szegényeknek szükség esetében vagy pénzbeli segílyt nyújtand, vagy közmunkát rendel; köz rendnek fenntartására és a szükséges intézetek tevéseére a város czélszerűen különös sectiokra felosztatik, és minden sectiora különös gondviselő rendeltetik.”⁴⁷ Az idézetben egyszer jól látszik a járvány kezelésével kapcsolatos elképzelés. Ugyanakkor a könyv megjelenésének időszakában még nem beszélhetünk rendőrségről, mivel ekkor minden településnek saját rendfenntartó testülete volt, amelyet az adott község vagy város finanszírozott, így annak nem állt módjában a szegényeknek segílyt folyósítani.

A következő, egyben a rendészet tekintetében a befejező rész a vagyonsbátorságé. Ebben az ingatlan és a vagyontárgyak erőszakos elfoglalását, birtokbavételét elemzi, továbbá a tűzveszély elhárításáról, árvízről, jégesőről, hóolvadásról, sáskajárásról és dögvészről is ír. Karvasy szerint a polgárok vagy az állam vagyonának biztonsága a következők által veszélybe kerülhetnek: polgártársak rossz akarata, gondatlansága, illetve balesetek. Ennek módja lehet: [I]ngatlan vagyonnak bátorsága erőszakos elfoglalások, birtokbani háborgatások, és határjeleknek elmozdítása által; az ingó vagyonnak bátorsága pedig tolvajságok és rablások által; akármilly javaknak bátorsága pedig csalárdságok és vétkesség által veszélybe hozatik.”⁴⁸ Az államhatalom részéről a polgárokat legjobban veszélyeztető dolog Karvasy szerint az, ha az állam túl nagy adót vet ki polgáira. A rendőrségnek a vagyonsbátorság érdekében a kóborlást meg kell tiltania, a gyanús személyeket figyelemmel kell kísérnie, a tolvajok szállását fel kell számolnia, éjjeli és nappali őrköt kell tartania, lopott tárgyak kereskedését és a hamis kulcsok készítését, másolását meg kell szüntetnie. A csalárdságok elhárítása érdekében a rendőrségnek:

- ellenőriznie kell a kereskedők súlykészletét,
- fel kell fednie a hamis pénzeket,
- nemesfém-ellenőrző hivatalokat kell felállítania,
- minden hivatalos oklevelet, iratot hitelesítenie és nyilvános lajstromba kell vennie,
- könnyelmű adósságba keveredést meg kell akadályoznia,
- gyámsági szabályokat kell felállítania,
- a házárjátékokat fel kell számolnia, meg kell akadályoznia,
- kincsásók, aranykészítők, kísértetidézók ellen a népet oktatnia szükséges,
- a tudományos munkák jogtalan utánnyomását meg kell akadályoznia.⁴⁹

Karvasy e fejezetrészen tárgyalta a tűzrendészet legfontosabb kérdéseit. Mint oly sok mindenben, e tekintetben is elsőként fogalmazta meg tűz megelőzésének és felszámolásának

⁴⁷ Karvasy (1843–44) i. m. (34. lj.) I. kötet. 146.

⁴⁸ Uo. 151.

⁴⁹ Karvasy (1843–44) i. m. (34. lj.) I. kötet. 153–155.

a rendszerét,⁵⁰ amelyet a szerző rendőrségi feladatnak tartott. Ezt hosszú ideig a municipális rendőrségeknél a városi rendőrségek szabályzataiban rögzítették. Karvasy a tűzrendészeti, tűzvédelmi szabályok betartása, a tűz megelőzése érdekében már az éghető, robbanóanyagok tárolása kapcsán megfogalmazott előírásokat, és éjjel-nappal őrtornyokban lévő tűzőröket tartott szükségesnek. Ahhoz, hogy minél hamarabb el tudják oltani a tüzet, „és további dühöngése meggátoltassék, oltó szerek, elegendő munkás, és tűzoltó rend szükségesek”.⁵¹ A nagyszámú oltószerek, vízipuskák mellett Karvasy már 1843-ban tűzoltásra felkészült, abban tapasztalatot szerzett mesteremberek szervezett készenlétben tartását látta célravezetőnek, amely egyértelműen a tűzoltóság megszervezésére utal.

A kötet végét egy toldalék zárja, amely a rendészet végrehajtó szervére, a rendőrségre vonatkozik. S bár ebben az időben ahány ház annyi szokás elve alapján működtek a rendőrségek, hisz minden városnak más rendőrsége volt, Karvasy egy egységes országos rendőrség kialakítására tett kísérletet. Véleménye szerint az állam területén a földrajzi felosztás szerint az egységes rendőrigazgatás elkerülhetetlen. Elképzelése szerint minden községnél és kisebb városnál a városi tanácson, a nagyobb városokban önálló, a tanácstól függetlenített rendőri hivatalnokokra van szükség.

„Több község járást képez, mellyben szinte rendőrségi hatósága szükséges, melly részint az egyes községeknek rendőrségi hatóságára felügyelend, részint pedig fontosabb rendőrségi dolgokra közvetlenül gondoskodását kiterjeszti.

Több járásból áll kerület, mellynek rendőrégi hatósága a járásbeli hatóságokra felügyelend, és még fontosabb rendőrségi dolgokkal foglalkozik.

A kerületi hatóságok felett áll a középponti rendőrségi kormánysszék, melly közvetlenül a rendőrségi ministériumnak alá vagyon vetve.”⁵²

A fentiekben jól kirajzolódik a háromszintű állami rendőrség, amely élén a „középponti rendőrségi kormánysszék”, azaz az országos rendőr-főkapitányság áll, amely a létrehozandó rendőr minisztériumnak van alárendelve. Ha formailag a rendőr minisztérium mint elnevezés nem is, a „középponti rendőrség” elnevezést az 1848–49-es Szemere belügyminisztérium-iratai között megtalálhatjuk.

Karvasy második kiemelkedő jelentőséggel bíró rendészeti témájú könyve 1862-ben *A közrendészeti tudomány* címen látott napvilágot. Ebben a műben a korábbi művében már megismert témákat fejti ki. Könyvében Karvasy részletesen rögzítette (elsőként és magyarul) a *közrendészeti tudomány* fogalmát, eszerint: „A közrendészeti tudomány (Polizeiwissenschaft) azon elveknek foglalata, melyeknek alkalmazása által az államban a *fenyegetődöz veszélyek és háborítások közvetlenül elhárítatnak*, azoknak *káros következtetései megszüntettetnek vagy enyhítettnek*, és az emberek finomabb szükségletei,

⁵⁰ A rendőrségnek a tűz elterjedése érdekében a következő feladatai vannak:

„1-ór hogy olly könnyen tűz ne támadhasson,

2-or hogy a kijött tűz hováhamarább felfödöztessek, és az emberek segítségére összehívassanak,

3-or hogy a tűz mennél előbb eloltassék.” Karvasy i. m. (34. lj.) 156.

⁵¹ Karvasy (1843–44) i. m. (34. lj.) I. kötet. 157.

⁵² Uo. 164.

melyeket a magasabb műveltség kíván kielégíttetnek. A veszélyek és a háborítások, melyeknek elhárítása a közrendészeti tudomány tárgyát képezi, származhatnak vagy az emberek gonosz akaratából, vagy azoknak vigyázatlanságából, vagy a természeti elemektől, azaz az emberi akaratától független eseményektől.”⁵³ Véleményem szerint ez az első magyar nyelven megalkotott rendészeti fogalom, amelynek főbb gondolatai ma is időtállóak. Ezek közül kiemelten is az államra leselkedő veszélyek elhárítása és felszámolása. A veszélyek közül Karvasy később kiemelte a tűzi, vízi, utcai, építési drágasági, szegénységi veszélyforrásokat, valamint a fürdésből, jégen járásból, állatoktól származó veszélyeket.

Nyolc évvel később *A közrendészeti tudomány és a kulturpolitika* címmel, 1870-ben adta ki következő rendészeti könyvét Karvasy Ágoston. A korábbiakra alapozva, azok frissített, kiegészített változata. A közrendészeti fogalom ebben a művében teljesen lefedi a korábbi, 1862-es kiadású könyvben leírtakat, azzal a kivétellel, hogy a fogalmat magyarázattal látta el. Így a zárójelben tett Polzeiwissenschaft kifejezés kapcsán megjegyezte, hogy annak tartalma nem azonos a korábban használttal. Mert míg korábban az egész államtudományt értették alatta, addig, az 1870-es években már a közrendészet tudományát takarta. Továbbá megjegyezte, hogy a polzeiwissenschaft alatt van olyan szerző, aki 24 féle definíciót ért. Mohl, akit a szerző a közrendészet egyik legjelesebb írójának tart, sokkal szűkebben értelmezi a közrendészetet. Mohl a közrendészet tudományát aszerint osztotta ketté, hogy a veszélyek szempontjából az egyik az emberek rosszakaratából, míg a másik a természet túlhatalmából származik.

Összességében megállapítható, hogy a 19. század közepén élt és alkotott Karvasy Ágoston hosszú időre megalapozta a magyar modern rendészetet. Mint úttörőnek nagyon nehéz dolga volt, amiért később bírálták is, és többen a rendőrállam hívének tartották, de véleményem szerint az akkori (főleg német) szakirodalomra hivatkozva elsőként megalkotta a rendészet fogalmát és a rendészet művelését tudományos igényességgel végezte. Munkái alapját képezhették a későbbi állami rendőrség (1873, 1881, 1903, 1919.) létrehozásának, és a rendészet művelői számára a mai napig használható szakirodalmat hagyott hátra örökségül.

Récsi Emil

Ugyanebben az időben élt és alkotott Récsi Emil⁵⁴ egyetemi tanár, jogtudós, akinek 1854–55-ben kiadott *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra* című 4 kötetes munkája az első és máig az egyik legterjedelmesebb közigazgatási mű. Az első kötetben szól a kiegyezés előtti időszak speciális határőrizeti rendszeréről katonai határőrvidékekről, továbbá a rendőri igazgatási szervezettel foglalkozik. Itt bemutatja a rendőrség

⁵³ Karvasy Ágoston: *A közrendészeti tudomány*. Pest, Emich Gusztáv, 1862. 1.

⁵⁴ Koi i. m. (10. lj.) 47–70.

felépítését, a rendőri igazgatóságot és a rendőri biztosságot. E korszaknak, amely a belügyminiszterről Bach-korszakként vált ismertté, sajátossága volt, hogy a rendőri erők mellé katonai rendőrséget is biztosítottak, továbbá polgári őrköt⁵⁵ rendeltek ki. A rendőri hatóság számára a következő fő három feladatot határozták meg: 1. a közbátorság és belcsend fenntartása, 2. a személy és vagyonbátorságról való gondoskodás, 3. a közrend fenntartása.⁵⁶

Récsi második kötetének témája: „A politikai és rendőri közigazgatás ügye,” amelyben a szerző szerint „[a] közigazgatási rendőrségnek ebbeli hivatalos működése figyelő, előző, és óvó, ellentétben a törvényszéki rendőrség működésével, mely a jogsértések és károsítások előfordultakor a törvény áthágóinak felfedezésére, s mennyiben maga a fenytetés jogával nem bír, az illetékes büntető hatóságnak kezébe szolgáltatására van irányozva”.⁵⁷ Ebben a fejezetben főleg a közbátorlét és belcsend fenntartásával, és az arra irányuló törvényes intézkedésekkel foglalkozik Récsi Emil. Itt megemlíti a szerző, hogy az erre vonatkozó intézkedések célja főleg azon veszélyek megelőzése, elhárítása, amelyek az állam belső rendjét, csendjét és nyugalma zavarnák meg, azaz az akkori szóhasználatból élve az általános országos bátorlétet háborítaná meg. A 83. §-ban a katonailag szervezett őrtestet, a csendőrséget mutatja be, amelyet sajátos országos bátorléti őrtestnek nevezett. A fejezetben részletesen bemutatja a katonai és polgári őrcsapatokat, amelyek a rendőrbiztosságok munkáját segíthetik. Récsi a fejezet 88. §-ában részletesen leírja az útlevélrendészetet, amely szabályozza a külföldiek rendészetét és a belföldiekre vonatkozó útlevélügyet. Külön a 90. §-ban mutatja be, hogy kik veszélyeztetik az általános országos bátorlétet. Ezek a zsványok, koldusok és egyéb gyanús személyek. Részletesen ír a kiutasításról, kikísérésről és a kényszerdolgozókról. Az általános közbátorlét fenntartása érdekében fontosnak tartotta a sajtórendtartást, egyesületi ügyeket, fegyver- és lőszerkészítés, -tárolás, -birtoklás rendjét. A közigazgatási fejezetben a személyi bátorlét fenntartásával kapcsolatos ismerteket jelenítette meg. Ebben kiemelkedő szerepet kapott a személyes szabadság és becsület védelme, fenntartása, élet egészség és testi épség bátorlétének biztosítása, gyermekek megvédelme, vaspályarendészet. A szerző harmadik kötete a rendőri közigazgatásról és közoktatási ügyekről szól. Ebben a részben foglalkozik az élelem- és egészségbiztonsággal, piacrendőrséggel, az egészségügyi és a szegényügyi rendőrség, erkölcsrendőrség, továbbá a tűzrendészet ismertetésével. A továbbiakban a nép- és közoktatásról szól a kötet.

A Karvasyval közel azonos korszakban élő és alkotó Récsi könyvének nyelvezetén is jól érezhető a korszak sajátos stílusa (például *közbátorlét, személy- és vagyonbiztonság*). Emellett a Bach-korszak hatását jelzik Récsi egyenruhákról írt gondolatai is: „Magyarországra nézve rendeltetett, hogy a véglegesen kinevezett állodalmi tisztviselők szolgálatban a szabályszerű egyenruhában kötelesek megjelenni, ellenben másféle nemzeti öltözet

⁵⁵ Récsi Emil: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint, különös tekintettel Magyarországra*. Heckenast, Pest, 1854–55. I. kötet 104.

⁵⁶ Uo. 108.

⁵⁷ Récsi (1854–55) i. m. (55. l.) II. kötet. 190.

viselése akár szolgálatban, akár szolgálaton kívül tiltatik. *Rendőrségi hivatalnokok, valamint a pénzügyőrségi felügyelők és biztosok a közönséges birodalmi hivatalnoki egyenruhát tartoznak itt is viselni.* Ideiglenesen kinevezett hivatalnokok egyelőre nem köteleztetnek egyenruha viselésére, de ha csináltatnak, a szabályzathoz kötelesek alkalmaztatni magokat. Bányásztisztviselőknek, kiknek bányászegyenruhájok van, megengedettett ennek viselése további rendelésig. (Szolgálati sapkának polgári öltözethez történő viselése valamint polgári felsőkabátnak egyenruhához viselése általánosan tiltatik).⁵⁸

Kautz Gyula

1862-ben lett az MTA levelező tagja Kautz Gyula, és ugyanebben az évben jelent meg egyik fő műve, a *Politika, vagy Országásztattan.* Az országásztan ma már kicsit megmosolyogtató, régies kifejezés, ugyanakkor a szerzőtől tudjuk, hogy Arisztotelész szerint a művészetek művészete, az egyik legnemesebb, legnehezebb mesterség.

A szerző a rendészeti politikával a második rész harmadik kötetében két fejezet-részben foglalkozik. Szerinte az állam céljainak egyike a társadalmi rend és a polgárok közbátorsága.

Kautz Gyula az állam tevékenységének tartja a háborgást, rendzavarást és a fenyegető veszély elhárítását, a veszély visszatérésének meggátlását és a következmények elhárítását. Ezen tevékenységek összességét (hasonlóan Karvasyhoz) „policziának” vagy rendészetnek tekinti.⁵⁹ Ezt követően a szerző megjegyzi, hogy a policzia fogalma idáig nem volt megállapítva, és mindenki másképp értelmezte, ezért fontosnak tartja tüzetesebben megvizsgálni. E vizsgálat eredményeként a következőkre jutott: „Rendészetnek egyedül megfelelő értelmezése és felfogása nézetünk szerint tehát az: hogy azon körét jelenti az államigazgatási tevékenységnek, a mely a társadalom külső rendjének közvetlen biztosítása és megőltalmazására irányul.”⁶⁰ A későbbiekben policzia vagy rendésztan kifejezéseket használ, amelyeket a klasszikus rendészet fogalmával közel azonosan a következőképpen jelenít meg: „Azon elvek és eszélyi szabályok rendszeres foglalata, mellyek szerint a belbátorságot s a társadalmi külrendet fenyegető mindenemű háborítások és veszélyek közvetlenül elhárítandók, vagy ezek káros következményei enyhítésére és megszüntetésére czélzó intézkedések foganatba veendő.”⁶¹ A szerző de La Mare *Traité de la Police* című művére hivatkozva a *policziát mint tudományt* is megemlíti, továbbá a rendésztant véleménye szerint leginkább a németek művelik. A rendőrség felosztása tekintetében, hasonlóan Karvasyhoz, a területi elvet tartaná helyesnek. A közrend, állambiztonság érdekében helyesnek véli a titkos társaságok és a külföldiek ellenőrzését, népgyűlések felügyeletét, útlevélrendszer fenntartását. Művében kiemelten foglalkozik a személy batorléttel, orvosrendészettel. Az egyének

⁵⁸ Uo. 351–352.

⁵⁹ Kautz Gyula: *Politika vagy Országásztattan.* Pest, Heckenast Gusztáv, 1862. 430.

⁶⁰ Uo. 439.

⁶¹ Uo. 441.

vagyonbiztonságával kapcsolatos leírásában is érezhető Karvasy hatása, és sok azonosságot lehet felfedezni a két írás között.

A korszak következő jeles tudósa, aki munkásságában a rendészettel foglalkozott, Pauler Tivadar. Munkája a *Jog és államtudományok encyclopaediája* címmel 1865-ben jelent meg. Pauler fő célja az volt, hogy a tudományok fejlődése eredményeként kialakult tudománykörök közül a jogtudományt bemutassa. Ennek többek között a második könyvében az *államtudományokhoz* tartozó *belügyi (kormányzati) politika* alatt a *rendészeti politikát* is tárgyalja. Német szerzők, valamint Karvasy munkáira hivatkozva a következőképpen vélekedik a rendészet fogalmáról: „Az álladalom végcéljai létesítésére, a jogsértések lehetőleg megelőzésére, a társadalmi rendet fenyegető veszélyek elhárítására, azok káros következményeinek megszüntetése szükséges; az e cél közvetlen elérésére alakított intézetek a rendészet köréhez számítanak; a rendészeti politika, vagy rendészettan annál fogva azon elvek rendszeres foglalata, melyek szerint a belbátorságot és a polgári rendet fenyegető veszélyek közvetlenül elhárítandók, azoknak káros következményeik megszüntetendők.”⁶² Pauler már nem általános veszélyek felszámolásáról, hanem konkrétan a jogsértések megelőzéséről és a társadalmi rendet fenyegető veszélyek elhárításáról beszél. Pauler szerint a rendészet fő feladata a polgári rend és biztonság fenntartása, megóvása, amely a polgári rendet veszélyeztető elemek, illetve azok következményeinek felszámolására vonatkozik.⁶³ A fogalomból jól kiolvasható a köz- (állami) és magánbiztonság védelme. A szerző külön foglalkozik a policzia kifejezéssel, amelyet a rendészet szóval azonosít. A rendészetet a fogalomból adódóan jóléti és biztonsági rendészetre osztotta fel. Ezzel szemben csak a köz- és magánrendészetre vonatkozó ismereteket fejtette ki bővebben. A közbiztonsági rendészettan alatt a titkos (állam)rendészetet értette, és a következő fő területek ismeretét tartotta fontosnak: népesség, egyletek és társulatok, népgyűlések, utasok, sajtó, fegyverviselés, veszélyes összecsoportosulások, csődülések. A magánbiztonsági⁶⁴ rendészettanhoz sorolta a polgárok életét, testi épségét, szabadságát, becsületét és egészségét tartalmazó tárgyköröket. Pauler enciklopédiája egyben nagy segítséget nyújt részletes bibliográfiája miatt a rendészeti terület 19. század végi időszakának kutatói számára.

Összegzés

A modern magyar rendészet megteremtésében meghatározónak bizonyultak a német rendészet, rendészettudomány⁶⁵ megalkotói és művei, amelyeknek hatásai a mai napig tetten érhetők. A magyar úttörők közül Zsoldos Ignác elsőként markánsan kijelentette, hogy a „Rendőrség nélkül rend nem lehet”. Karvasy első fő művében rögzítet-

⁶² Pauler Tivadar: *Jog és államtudományok encyclopaediája*. Pest, Emich Gusztáv, 1865. 231.

⁶³ Uo. 232.

⁶⁴ Christján László: Magánbiztonsági számvetés. In Dobák Imre – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 145–146.

⁶⁵ Hautzinger Zoltán: A kriminalisztika és a rendészettudomány határterületei. *Magyar Rendészet*, 15. (2015), 1. 11–19.

te, hogy az állam célja a közbátorság fenntartása és a polgárok jólétének, vagyonának gyarapítása, amely a policzia (rendőrség) feladata. Karvasy a rendészetet, közrendészetet a kezdetektől tudományként kezelte, amelynek első fogalmát meg is alkotta. Az igazgatás felosztásánál a policziatudományt az általános igazgatáson belül önálló tudományágként⁶⁶ sorolta be, ahol ugyanígy a rendészet szempontjából releváns „finansztudományt” is megemlítette. Karvasy munkái mind az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején megtett rendőri, rendészeti reformok bevezetésében, mind a kortársak (Récsi Emil, Kautz Gyula Pauler Tivadar), továbbá az utókor rendészeti szakértelmiség munkáiban meghatározónak bizonyultak. Így a főművének záró gondolatai, amely szerint a rendőrség intézkedéseinek és szabályainak az erkölcsiséggel meg kell egyeznie, továbbá az intézkedései során a közjót kell előtérbe helyezni,⁶⁷ úgy gondolom, ma is helytállóan bizonyul, és nem szorul magyarázatra.

Összegezve megállapítható, hogy a nyugat-európai rendészeti modellek a reformkor által magyar nyelvű kiadványokban is megismerhetővé váltak, de elterjedésük csak a kiegyezés után kapott zöld utat. Az első magyar rendészeti tudósok munkái a mai napig útmutatásul szolgálnak a modern magyar rendészet megismerésében, és segítséget nyújtottak a polgári jellegű magyar rendőrség megteremtésében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bacsárdi József – Christián László – Sallai János: A mezei rendőrségtől a mezei őrszolgálatig. *Magyar Rendészet*, 18. (2018), 4. 31–47.
- Balla Zoltán: *Monográfia a rendészetről*. Budapest, Rejtjel, 2016.
- Balla Zoltán: *A rendészet alapjai és egyes ágazatai*. Budapest, Dialóg Campus, 2017.
- Boda József – Sallai János: A belügyminisztérium feladatrendszerének változásai 1848–1959 között. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 4. (2016), 1. 4–17.
- Buisson, Henri: *La police – Son Histoire*. Párizs, Nouvelles Editions Latines, 1958.
- Christián László: Epizódok a rendészet történetéből. *Iustum, Aequum, Salutare*, 5. (2009), 3. 155–170.
- Christián László: Magánbiztonsági számvetés. In Dobák Imre – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Deák Ágnes: *Államrendőrség Magyarországon 1849–1867*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2013.
- Fogarasi D. János: *Diák magyar műszókönyv és a magyarhoni törvény és országtudománybul*. Pest, Ifj. Kilián Gy., 1833.
- Hautzinger Zoltán: A kriminalisztika és a rendészettudomány határterületei. *Magyar Rendészet*, 15. (2015), 1. 11–19.
- Idegenellenőrzés 1948-ban*. A Rend, 1921. nov. 27. 3.
- Karvasy Ágost: *A közrendészeti tudomány és cultúrpolitika*. Pest, Athenaeum, 1870.
- Karvasy Ágoston: *A közrendészeti tudomány*. Pest, Emich Gusztáv, 1862.
- Karvasy Ágoston: *A politikai tudományok rendszeresen előadva. I–III*. Győr, Streibig, 1843–44.
- Kautz Gyula: *Politika vagy Országásztattan*. Pest, Heckenast Gusztáv, 1862.
- Koi Gyula: *Évszázadok megszgyéjén*. Budapest, Nemzeti Közszoigálati Egyetem, 2013.

⁶⁶ Karvasy (1843–44) i. m. (34. lj.) I. kötet. 4.

⁶⁷ Uo. 163.

- László Zsuzsanna: De politia campestri – A mezei rendőrség intézményéről. *Jogtörténeti Szemle*, (2008), 1. 46–51. Elérhető: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/30373/Konceptios_per_az.pdf?sequence=1 (A letöltés dátuma: 2020. 04. 02.)
- Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, Osiris, 2004.
- Pauler Tivadar: *Jog és államtudományok encyclopaediája*. Pest, Emich Gusztáv, 1865.
- Récsi Emil: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint, különös tekintettel Magyarországra*. Pest, Heckenast, 1854–55.
- Récsi Emil: *Magyarország közjoga, a mint 1848-ig és 1848-ban fennállott*. Pest, Emich Gusztáv, 1861.
- Stein, Lorenz von: *Az államigazgatás és az igazgatási jog alapvonalai folytonos tekintettel Angol-, Francia- és Németország törvényhozása- és irodalmára*. (Ford.: Kautz Gusztáv). Ráth, Budapest, 1871.
- Tisza Miksa: *Magyarország rendőrségének története*. 2. kiadás. Pécs, 1925.
- Urbán Aladár: Az 1848/49-es szabadságharc rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 1. (1991), 1. 1–15.
- Zsoldos Ignác: *Néhány szó a honi közbátorságról*. Pest, Tratter-Károlyi, 1838.
- Zsoldos Ignác: *A mezei rendőrség főbb szabályai. Az 1840: IX törvénycikk nyomán*. Pápa, k. n. 1843.

Jogi források

1840. IX. törvénycikk a Mezei rendőrségről
1848. évi III. törvény a független magyar felelős minisztérium alakításáról
1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrseregről

ABSTRACT

The Beginnings of Modern Hungarian Law Enforcement

János SALLAI

The creators of German policing, police science and their works, the impact of which can still be felt, proved to be decisive in the establishment of modern Hungarian law enforcement. The beginning of modern policing in Hungary can be traced back to the publication of the works of Ignác Zsoldos (1838) and Ágoston Karvasy (1843). They were followed by their contemporaries Emil Récsi, Gyula Kautz and Tivadar Pauler. The leaders and those executing policing activities were the first to learn from their work about the concept and areas of policing in Hungarian, as well as the requirements for these activities. The study presents the main ideas of the papers on policing written by the above scholars.

Keywords: law enforcement, police, state, poverty, order (public order?) public safety, medical policing, fire protection, danger